

Odense Slotshave og dens Gartnere.

(Nogle supplerende Oplysninger til Artiklen
i Aarbogen 1927, S. 263 o. flg.)

Af *Johannes Tholle*.

Da Odense første Slotsgartner, Christian (Hansen) Hel(d)t, havde faaet sin Ansættelse og Embedsbolig, har formodentlig Arbejdet med Havens Anlæggelse allerede været i fuld Gang, og en Del var der plantet allerede i 1722.¹⁾ I de følgende Aar derefter plantes der dog ogsaa, og fra Foraaret 1724 meddeles om Plantning af ikke mindre end 480 Stk. „diverse Sorter Træer“, som kostede ca. 250 Rdl.²⁾ Næste Aar plantedes der videre nemlig bl. a.²⁾

200 Stk. Taks-Pyramider,
100 — Linde,
100 — Castanier,
100 — højstammede Kirsebærtræer m. m,

ligesom der leveredes 12 Laurbærtræer og 6 Jasminum catalonicum til Drivhusene. Denne Planteleverance androg et Beløb af ca. 500 Rdlr., og naar dertil kom en Bekostning paa ca. 600 Rdlr. til Enebærstager til Træerne, Ovne til Væksthusene, 80 Stkr. Gibs til Dekoration samt 100 Rdlr. til Vandledninger, har der slet ikke løbet saa lidt Omkostninger paa denne Have. Disse nævnte Planter er sikkert udenlandske alle, — leveret og betalt paa kongelig Ordre efter Overlandbygmester Kriegers Attest. Men ogsaa indenlands fra kom der Planter til Haven, — saaledes bl. a. en Leverance paa 7000 Avnbøg fra Lolland, beregnet paa Indhegning af Haven. De kørtes i 24 Vogne fra Kerteminde (hvortil de formentlig var kommen søværts), og efter Gartner Helts Anmodning udkommanderedes der en Styrke paa 100 Soldater, for at Planterne straks kunde komme i Jorden.³⁾

Til Haven, der var 220 × 470 Alen, udkommanderedes der ogsaa Militære; men Gartneren erklærede Gang paa Gang ikke at

1) Kgl. Rytterresolutioner No. 189 af 29/9 1721, No. 39 af 2/3 1722, No. 78 af 1722, m. fl. Rigsarkivet.

2) Partikulærkamrets Bygnings-Regnskabs-Protokol 1724 S. 92—93 og 1725 S. 192. RA.

3) Kgl. Rytterresol. No. 62 af 18/3 1722. RA.

kunne nøjes med den Styrke, han havde,⁴⁾ og han fik i 1730 Lov til ogsaa at have Soldater om Vinteren, dog kun 2.⁵⁾ I Almindelighed blev hans Bøn om mere Hjælp nu ikke efterfulgt, selv om han beklagede sig over de mange og vidtløftige Hække, der foruden Parterrer og Gange skulde holdes i Orden; men da han havde 200 Rdlr. til Bestridelse af Udlæg, og da Kongen og Kongefamilien kun sjældent opholdt sig paa Slottet, mente man, at han maatte have saa meget Udbytte til sig selv af Havens Produkter, at det ikke bevilgedes ham (1741).⁶⁾ Selv om Helt til en Begyndelse har svaret til sit Navn og haft Held med sig, synes den kongelige Bevaagenhed overfor ham (eller Slotshaven) ikke at kunne holde bestandigt, og den var i hvert Fald ikke tilstrækkelig stærk til, at alle Skær klaredes for ham. Han (hvis Ansættelse maa dateres til $\frac{18}{6}$ 1721⁷⁾), forblev i ca. 23 Aar paa Odense Slot.

Man har bl. a. bevaret følgende Skrivelse fra Gartner Christian Helt ved Odense Slot om at faa mere Arbejdskraft til Haven ⁶⁾:

Stoer Mægtigste Allernaadigste Arve Konge og Herre.

Eders Kongelige Maiestæts allerunderdännigste Tiener og Urtegaards Mand ved Ottense Slot beder i allerdybeste Underdännighed, at til Havgen sammesteds maatte allernaadigst tilladis 6 Mand til Arbeid hereffter som tilforen nu ungefehr 16 Aar, paa det den fremdeeles kunde arbeides og holdes i Renlighed, og de mange og vittløfftige Hæcker holdes i Stand foruden Parteerre og Gange; thi om det icke var høinødvendig, og 4re Mand alleene kunde bestride Arbeidet, understoed ieg mig ingenlunde hermed allerunderdännigst at begiere 6 som tilforn, nemlig de 9 Maaneder fra den 1te Marti til November Maanedes Udgang, og derimod ickuns 2 Mand i de øvrige 3 Maaneder, som saaledes ved Deris Kongelige Maiestæts høipriselig Regierings Tiltrædelse allernaadigst er bleven tilladt og befalet. Forhaabendis een allernaadigst Bøn høring der ieg lever Stoer mægtigste allernaadigste Arve Konge og Herres allerunderdännigst troe Underdan og Tiener

Christian Helt.

Ottense d. 22. Ap: 1741.

Den næste Slotsgartner blev Herman Adolph Hunæus, der fik Bestalling under $\frac{3}{2}$ 1744.⁸⁾ Denne havde i ca. 9 Aar været ansat som Gartnersvend paa Hørsholm Slot og havde i denne Tid efter

4) samme No. 75 af $\frac{17}{6}$ 1725.

5) samme No. 123 af $\frac{11}{11}$ 1730.

6) samme No. 135 af $\frac{17}{10}$ 1741.

7) Embedsudnævnelser under Rentekammeret 1660—1848 I.

8) samme I.

sit eget Udsagn ⁹⁾ „haft megen Besværighed og Travaille“, — derefter var han bleven ansat paa Frederiksdal (⁴/₅ 1740) ¹⁰⁾, idet en Ansøgning Aaret forud om Slotsgartnertjeneste paa Nykøbing Falster ikke blev bevilliget. Fra Frederiksdal blev han imidlertid ved Slottets Afhændelse ret hurtigt afskediget med en Pension paa 300 Rdlr., og samme Løn tillagdes der ham som Gartner i Odense med den udtrykkelige Betingelse, at det skulde være „uden Consequense“ for hans Eftermand, d. v. s. at denne kun skulde oppebære det, der normalt knyttede sig til Tjenesten i Odense, nemlig 200 Rdlr. Under ³/₅ 1746 blev han yderligere udnævnt til Slotsfoged med et Tillæg paa 50 Rdlr. aarligt.¹¹⁾

Overopsynet med Slotshaven var i Overlandbygmester Kriegers Tid overdraget ham, saaledes at han bl. a. skulde attestere Regninger o. l. Det maa antages, at den oprindelige Have var anlagt efter Kriegers Plan, eventuelt i Samarbejde med Helt; hvornaar der er sket Ændringer i dette Forhold, og om Haven i det hele taget er bleven omlagt, vides ikke bestemt. Der foreligger imidlertid en Udtalelse fra Slotsgartner Johannes Wagener paa Jægersborg om, at han skulde have leveret Tegning til Odense Slotshave, og da det anføres, at denne Tegning er accepteret af Eigtved, maa den have være udført (eller i hvert Fald forelagt rette Vedkommende), efter at Eigtved var bleven Hofbygmester, hvilket skete i 1735.¹²⁾ Det er ikke muligt hverken af denne Oplysning eller af, hvad ellers kan ses vedrørende Haven i disse Tider, at konstatere, hvorvidt der har fundet nogen Omlægning Sted, eller om Tegningen udelukkende har været et Projekt, — ikke udført i Virkeligheden.

Derimod vides det, at i hvert Fald Gartnerboligen og „Gevæxthuset“ blev ændret i Hunæus' Tid. Om sin Bolig skrev Gartner Hunæus til Kongen,¹³⁾ at den tillige med det tilbyggede Væksthus bestod af 20 Fag Bindingsværk i 1 Etage, og at det var bleven ham gjort bekendt, at det var opbygget af gamle Materialer fra det nedbrudte Kloster for ca. 22 Aar siden. Det var nu saa fugtigt, at Ormene og de skadelige saakaldte Fir-Ben-Dyr kom op af Jorden og gik igennem Gulvet, ind i Stuerne. Han minder om, at han har maattet lide den Tort allerede efter 4 Aars Forløb at maatte forlade Frederiksdal, — at han har Kone og Børn, og at han derfor har understaaet sig i at gøre Forbere-

⁹⁾ Rentekamm. kgl. Resol. No. 163 af ²⁷/₈ 1739.

¹⁰⁾ samme No. 99 af ⁴/₅ 1740.

¹¹⁾ Rytterresol. No. 26 A af ³/₅ 1746.

¹²⁾ Rentek. kgl. Resol. af ³⁰/₁ 1738; jevnfør Tholle: Danske Gartnere.

delser til Opførelse af en ny Bolig til sig og sine, idet han har ladet optage en Tegning af en saadan. Denne, der skulde bestaa af 11 Fag, vilde koste 733 Rdlr., saaledes specificeret:¹³⁾

Tømrerarbejde	225	Rdlr.	2	M.	8	Sk.
Murerarbejde	284	—	2	-	0	-
Snedkerarbejde	148	—	1	-	0	-
Klejnsmedearbejde	34	—	4	-	8	-
Glarmesterarbejde ..	26	—	5	-	0	-
Malerarbejde	14	—	2	-	0	-

Tegningen, der gengives hosstaaende, fik Hans Majestæt Kongens Tilslutning, idet han bevilligede, at „det gamle brystfældige Gartner-Huus ved Odense Slot“ maatte efter den indsendte Tegning sættes udi Stand, — det eksisterende Hus kunde nedbrydes, og en ny Bygning i dets Sted maatte opføres. De resterende 9 Fag. (Væksthuset) maatte repareres. Til Brug for disse Bygningsværker kunde 114 Ege-Fondstøtter, 110 Stolper og Stiver samt 6 Planker udvises af Kronens Skove.¹³⁾

Efter nu at have faaet en ny Bygning udnævntes H. A. Hunæus i 1746 til foruden Gartner at være Slotsfoged ved Odense Slot og tillagdes herfor et Beløb af 50 Rdlr.;¹⁴⁾ men hans Kræfter slog dog ikke til for ret mange Aars Tjeneste. Under ^{26/6} 1756 tilskrev han Kongen et Brev, hvori han bad om sin Afsked fra Slottet.¹⁵⁾ Han skrev heri bl. a., at „da jeg er saa svagelig, og mine legemlige Kræfter ligesom daglig aftager, at jeg ikke bør eller kan forestille mig at leve længe, saa skulde jeg til mine tvende umyndige, moderløse Børn desto bedre *Soulagement* efter min Død, som til deels er syge og saa svage fra deres Vugge, at de ikke vel kan forflyttes og imodtages iblandt Venner og Fremmede, allerunderdanigst ved Deres kgl. Majst. allern. Mildhed og Naade bede om, at min Broder, Johan Hunæus, Gartner ved Hirschholm Slots Hauge, som Fød-Værge efter foran for mine Børn, efter min Død allernaadigst maatte forflyttes og derved allernaadigst nyde min i saa Maade vacante Husfoged- og Gartnertjeneste, da han har forsikret mig og mine, at ville sørge for mine svage og syge Børn, ja for samtlig deres Opdragelse, saa fuldkommen, som for sine egne trende Børn, med al den broderlig Kærlighed og Omhyggelighed, som i saa Fald bør og kan ske — til sin Ære og

¹³⁾ Rytterresol. No. 65 A af ^{12/7} 1744 (1745).

¹⁴⁾ samme No. 26 A af ^{3/5} 1746.

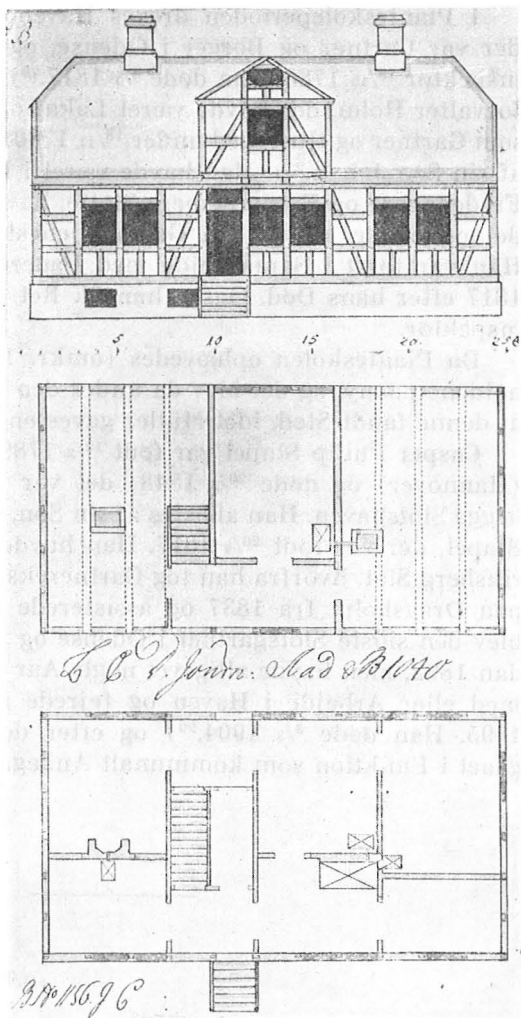
¹⁵⁾ samme No. 56 af ^{2/8} 1756.

Børnenes Bedste," og i Henhold til hans Bøn bliver da Johan Ph. Hunæus paa Hørsholm udnævnt til Efterfølgeren.¹⁶⁾

Om Johan Philip Hunæus og hans Virksomhed i Odense ved vi ikke synderligt. Der foretages nogle Reparationer og Opsætninger af Plankeværk om Haven¹⁷⁾, men derud over foreligger der intet. Som Gartner afløstes han i 1770 af Ulrik Adolph Voigt,¹⁸⁾ der allerede da var Husfoged ved Slottet.

Ulrik Adolph Voigt var Søn af Slotsforvalter Voigt paa Frederiksberg. Han havde i sin Ungdom ansøgt saavel om Nykøbing som om Kronborg og Koldinghus' Gartnertjenester uden at have faaet nogle af disse.

Under $\frac{9}{12}$ 1739 fik han Bestalling paa Gartnertjenesten paa det kgl. Slot Frydenlund paa Sjælland. Ej heller om ham ved vi synderligt, og da Planteskolen indrettes ved Slottet, var det under en ny Slotsforvalter og en ny Gartner.¹⁹⁾

Tegning til Gartnerhus ved Odense Slot.
1744 (Rigsarkivet).

¹⁶⁾ Jevnfør „Embedsudnævnelser under Rentekammeret“ II ($\frac{26}{7}$ 1756). Rigsarkivet.

¹⁷⁾ Rytterresol. No. 40 af $\frac{7}{7}$ 1762 og No. 95 af $\frac{17}{10}$ 1763.

¹⁸⁾ „Embedsudnævnelser“ III ($\frac{10}{12}$ 1770).

¹⁹⁾ Jevnfør Artiklen i Aarbogen 1927, S. 275 ff.

I Planteskoleperioden dreves Haven af Hans (von) Müller, der var Gartner og Borger i Odense, og som fik Titel af Haveinspektør ^{19/10} 1786. Han døde ^{6/1} 1817.²⁰⁾ Desuden var der Slotsforvalter Holm, der havde været Lakaj og havde faaet Bestalling som Gartner og Husfoged under ^{18/11} 1780.²¹⁾ Hans Müller afløstes af sin Søn Johan.²²⁾ Han havde været i Lære paa Augustenborg, Fredensborg og Frederiksberg Slotte, havde været 6 Aar i Udlandet og havde ansøgt om Gartnertjenesten ved Charlottenlund. Han var først i Samarbejde med Faderen og afløste denne ^{2/12} 1817 efter hans Død. Ogsaa han fik Ret til at bære Titlen Haveinspektør.

Da Planteskolen ophævedes (omkr. 1822), omdannedes Forholdene paany, og det blev da under den nye Slotsgartner Stapel, at denne fandt Sted, idet Müller gaves en vis Ret til at afvikle.¹⁹⁾

Casper Philip Stapel var født ^{12/3} 1789 i Geltingen i Tyskland (Hannover) og døde ^{20/5} 1848; det var ham overdraget at omlægge Slotshaven. Han afløstes af sin Søn, Ludvig Niels Christoffer Stapel, der var født ^{20/4} 1817. Han havde været Elev paa Frederiksberg Slot, hvorfra han tog Gartnereksamen 1836. Var Gartner paa Dragsholm fra 1837 og assisterede Faderen fra 1843. Han blev den sidste Slotsgartner i Odense og tog sin Afsked som saadan 1892, men havde alligevel nogle Aar endnu et vist Indseende med eller Arbejde i Haven og fejrede sit 50-Aars Jubilæum i 1895. Han døde ^{3/3} 1904,²³⁾ og efter denne Tid er Slotshaven gaaet i Funktion som kommunalt Anlæg.

²⁰⁾ „Embedsudnævnelser“ III (^{19/10} 1785).

²¹⁾ Rytterresol. No. 173 af ^{18/11} 1780.

²²⁾ Rentek. kgl. Resol. No. 371 af ^{2/12} 1817. (Se ogsaa Aarbog for Gartneri 1930, S. 82).

²³⁾ „Alm. d. Gartnerforening“s Portrætsamling; Gartner-Tidende 1895, No. 32.